

Івана, персонажа новели «Барви осіннього саду», котрий приїжджає додому заради розкішного саду. У новелі «Долина джерел» автор зображує екзистенційний стан молодого робітника, який після важкої роботи їде за межі міста, де перебуває у повній гармонії з природою. Її посилює відчуття присутності красивої дівчини, що дуже йому подобається.

Таким чином, природа у новелах Валерія Шевчука – не лише тло для розкриття внутрішнього буття людини, але часто й повноцінний персонаж, співприсутній у структурі авторського тексту. Вона уособлює душевний стан персонажів, не завжди спокійний і гармонійний, навпаки – відтворює їхню самотність, душевну роздвоєність, як, наприклад, у новелі «Батюшка», адже безперервні дощі, болотяне місиво посилюють у старого священника відчуття богопокинутості, почуття гіркоти та жалю, і він поступово зневірюється в людях. Через тривалу негоду, страшне бездоріжжя церква пустує, отець у розпачі промовляє: «Я останній віруючий на цій землі...» [6, с. 339].

Висновки. Валерія Шевчука вважаємо талановитим майстром психологічної прози. Письменник тонко відчуває своїх персонажів, глибоко проникає в їхні душі завдяки довершеному відтворенню внутрішнього світу, змальовуючи самотність, страх, відчай сучасної людини. Він часто зображує її легкодухою, несміливою, відкинутою рідними, друзями, світом, тому вона закономірно відчуває абсурдність буття. Проте, незважаючи на це, його персонажі прагнуть пізнати себе, власні можливості, захищають свій життєвий вибір, свободу, самостверджуються. Відтак можемо говорити про екзистенційну модель персонажа у новелах Валерія Шевчука.

Накреслення перспектив подальших розвідок у цьому напрямку. У дослідженні творчості Валерія Шевчука крізь призму психологізму перспективним вважаємо аналіз основних мотивів, домінантних образів у художній картині світу ранніх новел митця. Це, на нашу думку, сприятиме комплексному підходу до вивчення новелістики письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ: Академвидав, 2006. 502 с.
2. Маноха І. П. Психологія потаємного «Я». Київ: Поліграфкнига, 2001. 448 с.
3. Січкач О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу). Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2010. № 4. С. 35-43.
4. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти: монографія / наук. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.
5. Ткачук М. Українська література ХХ століття: монографія. Тернопіль: Медобори, 2014. 608 с.
6. Шевчук В. Барви осіннього саду. Київ: Дніпро, 1986. 488 с.

Гарасим Юлія
Науковий керівник – доц. Штонь Олена

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ РОМАНІВ МАКСА КІДРУКА «НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ», «ДОКИ СВІТЛО НЕ ЗГАСНЕ НАЗАВЖДИ»

На сучасному етапі розвитку української фразеології проблема класифікації та систематизації ФО не втрачає своєї актуальності. Теоретичні засади класифікації фразеологізмів висвітлено у працях Л. Булаховського, Л. Авксентьєва, В. Ужченка, Л. Скрипник, М. Алефіренка, Г. Їжакевича, В. Кононенко, О. Юрченка та ін.

У художніх текстах фразеологічні одиниці використовуються для інтенсифікації зображуваного. Як підкреслює М. Яцьків, у літературних творах українських митців вони виступають виразними репрезентантами народнопоетичної стихії з давніх-давен [5, с. 258]. Не є винятком і сучасні українські письменники, зокрема Макс Кідрук. Незважаючи на те, що мова творів письменника привертає увагу мовознавців та літературознавців, вивчення структури та категоризації фразеологічного багатства його романів ще не було предметом ґрунтовних лінгвостилістичних студій. Саме це і зумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті: дослідити структуру фразеологізмів і здійснити аналіз граматичної категоризації цих стійких сполук у творах Макса Кідрука. Джерельною базою слугували такі романи митця: «Не озирайся і мовчи», «Доки світло не згасне назавжди».

Досліджуючи стійкі сполуки у романах Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи», «Доки світло не згасне назавжди», ми зауважили, що структурні моделі ФО в текстах автора досить різноманітні. Серед них можна виділити дві основні граматико-структурні групи: фразеологізми, співвідносні за своїми моделями зі словосполученнями, які становлять 87, 2% (157 мовних фактів) і фраземи предикативної структури – 12, 8% (23 мовних факти).

Як бачимо, кількість ФО зі структурою словосполучення значно переважає фраземи, що за своєю будовою нагадують речення. Тому спочатку проаналізуємо фразеологічні одиниці, співвідносні за своїми моделями зі словосполученнями.

Взявши за основу принцип співвіднесення семантики фразеологізму зі значенням того чи іншого слова, В. Ужченко [3, с. 85] встановив такі семантико-граматичні розряди ФО, які наявні у романах Макса Кідрука: іменні фразеологізми: нерозлий вода [1, с. 411].

Такі ФО утворюються за схемою «прикметник + іменник»: нерозлий вода [1, с. 411]. Наведемо приклад, щоб простежити як фразеологізм вживається у контексті: «Я вже казала: так, колись ми були нерозлий вода, але тепер я сама по собі, а ти сама по собі» [1, с. 411]; дієслівні фразеологізми становлять в романі найчисельнішу групу: прикипіти очима [1, с. 274]; клювати носом [1, с. 461]; висіти на волосині [2, с. 16]; мертвого розсмішити [6, с. 39] та інші.

У межах цієї групи ми виділили такі типові структурні моделі: 2.1. «дієслово + іменник з прийменником або без нього»: склеїти ласті [1, с. 291], давати драла [2, с. 257], наківати п'ятами [2, с. 327], заговорити зуби [1, с. 26], блиснути очима [1, с. 235]. Наведемо приклад уживання фразеологізмів такого типу у реченнях: «Коротше, заговорю їм зуби, зроблю все, щоб... ну, ти розумієш» [1, с. 26]; «Хлопець практично переконав себе, що Соня морочила йому голову, проте у свідомості так багато всього нуртувало ...» [2, с. 163].

Також у романах трапляються ускладнені групи фразеологічних одиниць цієї структури, у яких при стрижневому дієслові ще є два, а деколи й три залежні компоненти:

– «дієслово + іменник + іменник»: проколупати поглядом дірку [1, с. 510]. У контексті фраземи згаданої структури вживаються так: «Рута кілька секунд пильно дивилася на Русецького, нібито хотіла проколупати поглядом дірку в його черепі, а тоді незворушно, із майже зухвалим спокоєм в голосі промовила: – Ромейки» [1, с. 510];

– «дієслово + прикметник/займенник + іменник»: дати задній хід [1, с. 335], покинути цей світ [1, с. 483]. Наведемо приклади вживання таких ФО у реченнях: «Перший сон-спогад наздогнав її на другий день після того, як вона дізналася про те, що Яків Чорнай покинув цей світ» [1, с. 483];

– «дієслово + прийменник + іменник»: бити на сполох [2, с. 6], висіти на язиці [6, с. 478], відлягло від серця [2, с. 46], викинути з голови [2, с. 20, 72, 364], як-от у контексті: «Я тиждень чекала, а потім просто викинула це з голови: вирішила, що стара з якихось причин не мала бажання когось запрошувати» [2, с. 364];

– «дієслово + прийменник + числівник + іменник»: зігнутись у три погібелі [1, с. 236] («Вона все ще лежала на стільці перед підвіконням у своїй кімнаті, лише трохи з'їхавши й зігнувшись у три погібелі, аж підборіддя впиралося у груди») [1, с. 236];

– «частка + дієслово + іменник»: не склепити очей (повіки) [1, с. 86], не кривити душею [2, с. 66], не відривати очей (погляду) [2, с. 32-33], наприклад: «Марк не кривив душею, відповідаючи дідові, що навряд чи вони із Сонею потоваришують» [2, с. 66];

– «частка + дієслово + займенник + іменник»: не знаходити собі місця [1, с. 525]. У контексті натрапляємо: «На той момент вона вже місця собі не знаходила» [1, с. 525].

Третьою групою є прислівникові фразеологізми: як на голках [2, с. 145]; з голови до п'ят [1, с. 272]; крізь зуби [2, с. 311]; на льоту [2, с. 31]; як на зло [2, с. 21].

Проаналізувавши стійкі сполуки цієї групи, ми зауважили, що вони зазвичай утворюються за такими структурними схемами:

3.1. «прийменниково-відмінкова форма іменника + прийменниково-відмінкова форма іменника»: з голови до ніг (п'ят) [1, с. 272, 436], як-от у реченні: «Спальня відразу немовби поменшала, Руту з голови до п'ят обсипало крижаними мурахами» [1, с. 272].

3.2. «прийменник + іменник» або «прийменник + числівник»: на льоту [2, с. 31], через силу [2, с. 195, 209], з нуля [6, с. 443]: («Соня говорила мов через силу, витискаючи слова крізь химерну подобу посмішки») [2, с. 195].

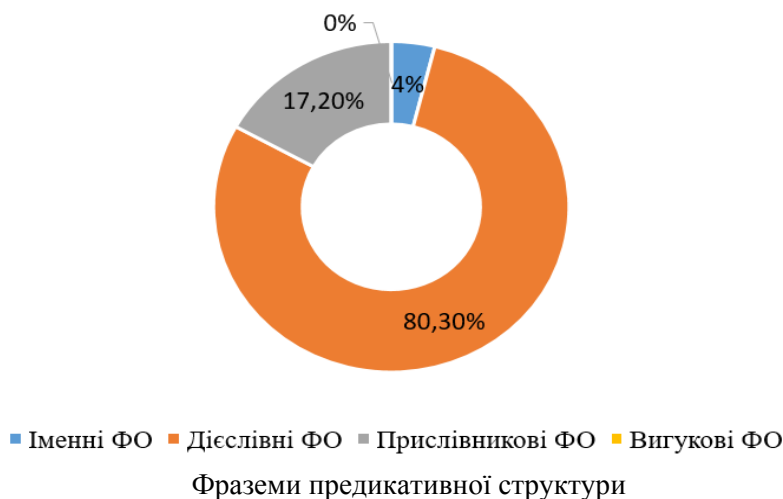
3.3. «частка + прийменник + займенник + іменник»: не в своїй тарілці [6, с. 85], наприклад: «І це допомогло – знаків уваги від чоловіків побільшало, – проте замість тішитися дівчина почувалася не в своїй тарілці» [6, с. 85].

Також до прислівникових фразем відносимо одиниці, що є конструкціями з підрядними сполучниками. У творах Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи» та «Доки світло не згасне назавжди» наявні фраземи, утворені за допомогою порівняльних сполучників: ніби в тумані [2, с. 30, 304], наче з неба звалився [1, с. 522], неначе голках [1, с. 75]. Наведемо приклади: «Рута весь вечір просиділа, неначе на голках» [1, с. 75]; «Один наче з неба звалився. Впав на машину» [1, с. 522].

Вигуківі фразеологізми у романах не представлені.

Кількісне співвідношення стійких сполук, класифікованих за граматичним принципом подано нижче у вигляді діаграми.

Діаграма 1. Співвідношення різних видів фразеологізмів за граматичною структурою

Аналізуючи виокремлені у текстах романів фразеологізми, що належать до цієї групи, варто зазначити: що значна їх частина за структурою відповідає простому двоскладному реченню: бісики стрибають в очах [1, с. 266], жижки трясуться [1, с. 428], очі на лоба лізуть [2, с. 211], світ потьмянів [1, с. 411]. Наведемо декілька прикладів: «– Ну, якщо чесно... – в очах застрибали бісики, – але це прозвучить дуже, дуже дивно» [1, с. 266]; «У неї жижки трусилися й усередині все хололо від згадки про сон, однак якимось дивом страх змістило на задній план інше відчуття» [1, с. 428]; «Маркові очі під лінзами полізли на лоба» [2, с. 211].

Як бачимо, усі наведені вище фразеологізми є дієслівно-іменними сполуками, у яких іменники, вжиті в називному відмінку, координуються дієсловом. Також такі фраземи можуть бути доповнені другорядними членами речення.

Окрім цього, у тексті ще наявні фразеологічні одиниці, які за своєю будовою співвідносяться зі структурою односкладних речень: води в рот набрати [1, с. 193, 219, 412], питання життя і смерті [1, с. 490], на пальцях однієї руки можна було порахувати [6, с. 443]. У реченнях уживаються так: «Дівчина кидала промовисті погляди на сестру, проте Інді води в рот набрала» [1, с. 412]; «Я б не телефонувала, але для мене це в буквальному сенсі питання життя і смерті» [1, с. 490].

Отже, проаналізувавши усі фразеологічні одиниці романів Макса Кідрука, ми звернули увагу на те, що у текстах представлені фразеологізми, співвідносні за своїми моделями зі словосполученнями, які переважають у романах, і декілька фразем предикативної структури. Також зауважили, що найчисельнішими є дієслівні ФО, досить часто у тексті трапляються прислівникові, рідше – іменні та прикметникові, а вигуківих фразем творах не зафіксовано. Різноманіття кожної структурної групи стійких сполук свідчить про багатогранність і

своєрідність української фразеології. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні інших лексико-фразеологічних засобів виразності у художніх творах Макса Кідрука.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кідрук М. Доки світло не засне назавжди: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 560 с.
2. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 512 с.
3. Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Українська фразеологія: навч. посібник. Харків: видавництво «Основа», 1990. 167 с.
4. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ: видавництво «Знання», 2007. 494 с.
5. Яцьків М. Ю. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень: наукова стаття. Міжнародний науковий вісник. 2014. Випуск 8(27). С. 253–262.
6. Max Kidruk: додаток. URL: <https://apps.apple.com/ua/app/max-kidruk/id1475886555?l=uk> (дата звернення: 23. 09. 2022).

Кушпінська Світлана

Науковий керівник – доц. Свистун Ніна

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК ТИПИ УСКЛАДНЕНЬ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ МАКСА КІДРУКА «ДОКИ СВІТЛО НЕ ЗГАСНЕ НАЗАВЖДИ»)

Лінгвістичні проблеми, що стосуються вивчення структури простих ускладнених речень, на сьогодні залишаються актуальними та суперечливими. Серед них варто відзначити різні аспекти вивчення однорідних членів речення, які, незважаючи на їх поширеність у мові, зокрема в художніх творах, досі викликають багато дискусій серед науковців.

Під терміном «однорідні члени речення» більшість мовознавців, серед яких К. Шульжук, розуміє «члени речення, що перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з одним із членів речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком» [4, с. 153].

Однорідні члени речення у різний час вивчалися як зарубіжними, так і українськими лінгвістами.

Однорідні компоненти постійно перебувають у колі наукових інтересів українських мовознавців А. Загнітка, І. Кучеренка, К. Городенської, К. Шульжука, І. Слинька, Н. Гуйванюк, Л. Кадомцевої, П. Дудика, Л. Прокопчук та ін.

Творчість сучасних українських письменників є важливим ресурсом для вивчення того, як функціонують однорідні члени речення в мові творів. Конструкції з однорідними компонентами, які ще не були досліджені, спостерігаємо у творчості Макса Кідрука.

Актуальність нашої роботи полягає у дослідженні однорідних членів речення на матеріалі роману Макса Кідрука «Доки світло не згасне назавжди», оскільки в українській лінгвістиці відсутні праці, в яких розглядалися б структурно-семантичні особливості однорідних компонентів цього автора.

Метою нашого дослідження є вивчення частиномовних особливостей, будови та синтаксичної ролі однорідних членів речення на прикладі роману Макса Кідрука «Доки світло не згасне назавжди».

Однорідні члени речення можуть виражатися різними частинами мови [2, с. 28].

У романі Макса Кідрука «Доки світло не згасне назавжди» однорідні компоненти, наявні у творі, виражені різними частинами мови, зокрема іменниками («Усе до дрібниць здавалося знайомим: місце, запахи, звуки, чісь слова та дії» [1, с. 51]), прикметниками («Стояв чудовий, сонячний і прохолодний день, більше схожий на початок осені» [1, с. 200]), різними дієслівними формами («Рута роздяглася, розтелила постіль і погасила світло» [1, с. 108]), зрідка – числівниками («Троє чи четверо трималися в тіні, один відколовся від гурту та наблизився до чоловіка» [1, с. 46]) та прислівниками («Було сонячно та вітряно» [1, с. 52]). Рідше у ролі однорідних членів можуть виступати й звороти – дієприкметниковий та дієприслівниковий. Найбільшу кількість серед проаналізованих одиниць становлять дієслова